

שבועה כנגד דברי תורה ב'כולל' –

לדעת ריצב"א, אם הזכיר בפירוש בשבועתו שיעשה דבר אסור, או יבטל מצות עשה – לא חלה אפילו ב'כולל', ואם לא הזכיר בפירוש, כגון 'שבועה שלא אוכל מצה שנתיים' בלא הזכרת פסח – חלה השבועה להאסר במצה אף במצת מצוה (ולכאורה כן יש לדייק מלשון הרמב"ם ה,יח).

ולדעת ר"י רמב"ן רשב"א מאירי ריטב"א (כאן ולהלן כט.) ר"ן וריב"ש ועוד (וכן פסק הרמ"א יו"ד רלוה, ובש"ך), אם נשבע לעבור ב'קום ועשה' – לא חלה, ואם להבטל ממצות עשה ב'שב ואל תעשה' – חלה בכולל. ואפילו הזכיר בשבועה ביטול המצוה, כגון 'שלא אוכל מצה בכל השנה ובליל פסח'. וכן נראה שאין חילוק אם כבר חלה עליו המצוה אם לאו (עפ"י מאירי כה.). [והרמב"ן צדד שאעפ"י שהשבועה חלה בכולל, אם עבר עליה וקיים המצוה אינו חייב קרבן (וכ"כ ברשב"א להלן כה: בשיטת ר"י בן מגאש). והריטב"א כתב שאין זה מחזור].

ודעת הרז"ה שבכל אופן אין השבועה חלה כנגד דין תורה. ויש שכתבו שלפי הירושלמי לעולם חל 'כולל' בנשבע לעבור על ד'ת (ע' בית ישי עא,ב).

ואף במקום שלא חלה השבועה – אין זו שבועת שוא, מפני שכלל בה גם דברים המותרים (מאירי כה.).

ג. לדעת התנאים הנזכרים לעיל שאיסור חל על איסור ב'כולל' – אמר רבא שהוא הדין בשתי שבועות, השניה חלה על הראשונה ב'כולל'. (ואין אומרים דיבור ראשון לא השאיר מקום לדיבור שני לחול עליו (ריטב"א). וזה שלא כדעת ריש לקיש, שבאיסור הבא ע"י עצמו לא אמרינן 'כולל'. עפ"י ראשונים).

א. יש אומרים שלכך נחשב ישנו ב'הן, מפני שיכול להישאל על השבועה הראשונה (וערמב"ן ומאירי).

ב. נשבע שלא אוכל היום וחזר ונשבע שלא יאכל ככר זו – כתב הרמב"ם (ה,י) שאינו חייב אלא אחת. והראב"ד השיג הלא כלל בשניה מה שאין בראשונה, את המחר. וכתבו הכס"מ והרדב"ן שלדעת הרמב"ם אין זה נחשב 'כולל' או 'מוסיף' מפני שהיום לא הוסיף כלום על השבועה הראשונה. (יל"ע אם טעמם מפני שתוספת זמן אינו מוסיף או משום שעדיין לא חל האיסור שהוסיף לא אמרינן מתוך. ונפ"מ כשנשבע בראשונה על מחר ובשניה הוסיף את היום).

דף כה

לח. א. מה דין השבועות דלשעבר, כגון 'שבועה שאכלתי ולא אכל' מה דין השבועה דלשעבר שאינה בלהבא, כגון 'שורק פלוני צרור לים' או 'שלא הנחתי תפלין היום'?

ב. מה דין השבועה שאינה ב'לאו' ו'הן'?

ג. הנשבע 'שאתן לאיש פלוני', מה דינו?

ד. הנשבע שלא יישן, מה דינו?

א. רבי ישמעאל אומר: אינו חייב (קרבן) אלא על העתיד לבוא (להרע או להטיב). רבי עקיבא ריבה מן הכתוב אף שבועה לשעבר (לכל אשר יבטא).

לדברי רבי עקיבא, נחלקו רב ושמואל האם צריך שאותה שבועה דלשעבר תהא אפשרית גם בלהבא (שהרי בשבועה דלהבא דיבר הכתוב) אבל אם אינה בלהבא – פטור, כגון 'שבועה שורק פלוני צרור לים' שאינה

בלהבא (שהרי אין פלוני ברשותו לזרוק או שלא לזרוק הלכך אם נשבע אין זו שבועת ביטוי אלא שבועת שוא. רש"י). כן דעת שמואל. ואילו רב סובר שאין צריך שתהא בלהבא (ואף שמואל מודה בדעת התנא רבי יהודה בן בתירא שאין צריך שתהא בלהבא).

חייב מלקות במויד, לדברי הכל הוא בין בלהבא בין בלשעבר (אלא שנחלקו הדעות (לעיל כ-כא) באופנים השונים, אימתי חיובו משום שבועת שוא או משום שקר או משום לא יחל דברו).

א. הלכה כרבי עקיבא מחברו שחייבים קרבן בשבועה דלשעבר, והלכה כרב באיסורין שלא צריך

שתהא בלהבא (עפ"י רמב"ם א,ב; ה,א יט; ה,ה ו; ט,יט; יו"ד רלז,א ובהגר"א).

ב. מרש"י מבואר שהנשבע שיזרוק פלוני צרור – הרי זו שבועת שוא ואינו חייב משום ביטוי

(וכ"ה בר"י בן מגאש).

אכן כתבו הרמב"ם (ה,א-ב) והמאירי שאינו לוקה משום 'שוא' מאחר ויתכן ויקיימו שבועתו

ואין כאן התראה ודאית. אך מכים אותו מכת מרדות מפני שאין בידו שיקיימוהו ונמצא גורם

לשבועת שוא. (ופשטות דברי הרמב"ם והמאירי מורים שיש כאן לתא דשוא, וכדעת ר"י בן מגאש. ואולם

בכס"מ שם פירש שהאיסור הוא משום שקר [אם לא נתקיימו דבריו] אבל לא שוא, מאחר ויש בידם לקיימו.

וכ"כ הגרא"ז (בהגהותיו לחדושי רמב"ן) בדעת הרמב"ן כט. ובלח"מ פירש שלהרמב"ם הוא ספק אם דינו משום

שוא או שקר).

ב. שבועה שאינה אפשרית ב'לאו' ו'בהן', לדברי חכמים פטור (להרע או להטיב) ולדברי רבי יהודה בן בתירא

חייב. כגון נשבע לקיים את המצוה ולא קיים, שאי אפשר לה ב'לאו': לא אקיים.

דעת הריטב"א שדוקא מקרבן נתמעטה שבועה שאינה בלאו כהן. ודעת כמה ראשונים שגם

לענין מלקות צריך שתהא בלאו והן (תוס' נדרים ה. וכן ריהטת לשון הרמב"ם ה,יא טז; ט,יח. וכן דייקו

מדברי הרמב"ן – ע' שו"ת אבנ"מ יד, וכן נקט המאירי לעיקר).

ואף לדעה הראשונה, כתב המאירי שזוהו רק בדבר הרשות אבל בנשבע לקיים את המצוה, אף

ממלקות פטור.

ג. נשבע 'שאתן לפלוני'; אם הלה עני ונשבע ליתן לו צדקה – הרי מושבע ועומד מהר סיני ואינו חייב על

שבועתו. ואם מתנה לעשיר – שבועתו שבועה, ואם עבר ולא נתן – חייב.

א. זה שבצדקה לעני נחשב כנשבע על המצוה, דוקא כשהעני שואל ממנו צדקה ועכשיו מושבע

ליתן לו, הא עני דעלמא – שבועה חלה עליו, שאינו חייב לילך ולפרנס עניים במדי. וכן רק

במתנה מועטת כדי פרנסה מיידית, אבל מתנה גדולה – הלא אינו מושבע להעשירו (עפ"י

רשב"א ותורא"ש. [וע' במאירי שכשנשבע ליתן צדקה – חלה השבועה הואיל ואם רצה פוטר עצמו בפחות. ויש

לענין לפי מה שביארו בדעת רש"י שצריך 'לאו' כ'הן' בלשון השבועה, הרי אם נשבע 'שלא ליתן' לא חלה, א"כ

גם ב'אתן' סתמא לא תחול לקרבן או אף למלקות. וכ"מ מסתימת הרמב"ם (ה,טז) שהנשבע ליתן צדקה לעני

פטור. וע"ע בריטב"א שסתם נתינה שוה פרוטה, וא"כ הרי אי אפשר בפחות. ושמא אף כוונת המאירי רק כשציינ

סכום מסוים והרי יכול ליתן פחות).

ב. אם בא ליתן לעשיר והלה ממאן מלקבל – לא עבר על שבועתו, כי ודאי דעתו בשבועה שאתן

לפלוני רק אם יאות לקבל (ערשב"א ריטב"א ושר"ר). [ומטעם זה אין כאן שבועת שוא, הגם שאין

הדבר בידו – כי משמעות שבועתו שיתן לו אם יאות הלה לקבל. עפ"י רמב"ן כז.].

ד. נשבע שלא יישן; אם אמר ג' ימים או יותר – הרי זו שבועת שוא, ומלקין אותו וישן לאלתר (פירוש לוקה מיד וישן מתי שירצה. ראשונים). ואם לא הזכיר ג' ימים – חלה שבועתו (על יום או יומיים, עד פחות מג' ימים, שדעתו מסתמא כל זמן שאפשר לו לעמוד בלא שינה. רשב"א. ועריטב"א).

לט. א. הנשבע לחברו שאינו יודע לו עדות והוא יודע, מה דינו?

ב. נשבע שיודע לו עדות ונמצא שאינו יודע.

ג. 'שבועה שידעתי / שלא ידעתי' / 'שהעדתי / שלא העדתי'.

א. הנשבע לחברו בבית דין שאינו יודע לו עדות והוא יודע לו, בין במזיד בין בשגגה – חייב קרבן 'עולה ויורד' (שלא נאמר כאן ונעלם כשאר עבירות שבפרשה). ואינו חייב קרבן נוסף משום שבועת ביטוי. ואם נשבע חוץ לבית דין, או אם הוא פסול מלהעיד לו – אינו חייב קרבן כלל. ואף לא משום שבועת ביטוי, הואיל ויצא לידון בדבר החדש אין לך בו אלא חידושו (רבא). ולפי אב"י (או שמא רב פפא, לה'אבעית אימא) דוקא בבית דין פטור משום שבועת ביטוי (לאחת מאלה – אחת אתה מחייבו), אבל חוץ לב"ד או בשאינו ראוי להעיד חייב משום שבועת ביטוי.

א. כ"ה לפרש"י, ואילו לפירוש ר"י בן מגאש אין חיוב משום שבועת העדות אלא במזיד, אבל בשוגג [או במזיד, באופנים שאין חיוב שבועת העדות, כגון פסולי עדות או בתביעה שאינה של ממון. עפ"י ריב"מ להלן לה. לז.] חייב משום שבועת ביטוי [לרבא הטעם הוא מפני שאין בו אלא חידושו, במזיד. ולאב"י, משום לאחת]. ופירוש 'שוגג' שידע ששבועה זו אסורה אבל לא ידע אם חייבים עליה קרבן אם לאו (בעל המאור. ועריטב"א).

ומדברי הרמב"ם (ט, יד, יט) נראה שרק באופנים שחייבים משום שבועת העדות פטור משום שבועת ביטוי בין בשוגג בין במזיד, אבל באופנים שפטור משום שבועת העדות – חייב משום שבועת ביטוי.

והרמב"ן (כאן ולהלן לא): כתב כרש"י (וכ"ד הרשב"א) ששבועת 'איני יודע לך עדות' יצאה מכלל שבועת ביטוי אף מחוץ לבית דין, אלא שלדעתו אם נשבע אותה מי שאינו ראוי להעיד – חייב משום שבועת ביטוי, לפי שהפסולין אינם בכלל שבועת העדות. והריטב"א פקפק בדברי הרמב"ן מפני משמעות הסוגיא. (והמאירי כאן נקט כרש"י ולהלן ל. לא: לה. נקט שבכל האופנים שפטור משבועת העדות חייב משום שבועת ביטוי).

וע"ע להלן לא-לב.

ב. נשבע שלא ידע לו עדות מעולם, והוברר שידע בעבר, יש מקום לחייב משום שבועת ביטוי שהרי מלבד מה שנשבע שבועת העדות שאינו יודע כעת, יש כאן שבועת ביטוי על העבר (עפ"י ר"ן ל.).

ב. 'שבועה שאני יודע לך עדות'; לפרש"י עולה מן הסוגיא שלרבא פטור לפי שאינו ב'לאו' כ'הן' (מלבד לר"י בן בתירא שאינו מצריך לעשות לאו כהן), שהרי אם נשבע 'שאיני יודע לך עדות' אינו חייב משום שבועת ביטוי כאמור. ולאב"י (לאחר חזרה. או לרב פפא) – חייב לשמואל, שהרי ישנו ב'לאו' כשנשבע חוץ לבית דין שאינו יודע לחברו עדות. ואולם לרב פטור מפני שאינו בלהבא.

הרא"ש הביא להלכה שפטור (ואמנם הביא זאת בשם אב"י ויתכן שאב"י חזר בו, אבל פסק כרבא וכפרש"י). וכן נקט המאירי (כאן ולהלן לה.), כפרש"י וכרבא. גם הרמב"ם (ט, יח) פסק לפטור. וסתימת

הדברים מורה לכאורה שאף באופן שפטור משבועת העדות כגון חוץ לבית דין וכד' (וע' כס"מ). ולפירוש בעל המאור נראה שלכו"ע חייב, שנחשב ישנו ב'לאו' מפני שמתחייב עכ"פ משום שבועת העדות, הגם שאינו מתחייב משום ביטוי. [וכן לפירוש ר"י בן מגאש יש לעיין שמא אף לרבא חייב שהרי יש שבועת ביטוי ב'איני יודע' בשוגג. אך שמא צריך במזיד דוקא].

ג. 'שבועה שידעתי / שלא ידעתי לך עדות' או 'שהעדתי / שלא העדתי' – לרב חייב ולשמואל פטור לפי שאינו בלהבא (שהרי אם נשבע שלא יעיד לו [או 'שלא ידע לו' שמשמעותו שלא יעיד. (עמהרש"א בבאור דברי רש"י). ויש מפרשים שלכך היא שוא שהרי אין בידו שלא לידע. רמב"ם ועוד] הרי זו שבועה לבטל המצוה ואינה שבועה [ולוקה עליה משום שוא. רמב"ם ה,טו]. וא"כ גם כשנשבע שיעיד לו – לא חלה).

דף כו

מ. מי הם החכמים הדורשים את התורה בכללות ופרטות, ומי הם הדורשים בריבויים ומיעוטים?

רבי עקיבא הולך בשיטת רבו נחום איש גמזו, לדרוש התורה בריבוי ומיעוט (וכן סובר רב. לעיל כה. ותוס'). רבי ישמעאל הולך בשיטת רבו רבי נחוניא הן הקנה, לדרוש בכלל ופרט. להלכה, יש פעמים שנוקטים דרשת ריבוי ומיעוט ויש כלל ופרט. וכתב המאירי (כאן ולעיל ד) שדבר זה 'מתחלק לכמה ניצוצות' ואינו שוה בכל מקום. על חילוקי הדרשות והנפקות – ע' לעיל בדף ד.

מא. האם ומה חייבים על השבועות באופנים דלהלן?

- א. שבועה לשקר על העבר, במזיד או בטעות.
  - ב. נשבע לשקר וידע שאסור הדבר אלא שלא ידע על חיוב קרבן בשבועה – האם חייב קרבן?
  - ג. נשבע שלא יאכל פת חטים ונעלמה ממנו שבועתו או נעלם ממנו תוכן השבועה ואכל.
  - ד. נשבע שלא יאכל פת חטים, וכסבור שבידו פת שעורים ואכלה ונמצא שאכל פת חטים. ה. העלם שבועה (כבסעיף ב) והעלם חפץ (כבסעיף ג) בידו – מהו?
  - ו. נשבע שלא יאכל ככר, ונעשה מסוכן עליה ונעלמה ממנו שבועתו ואכלה – האם מביא קרבן?
  - ז. נשבע שלא יאכל ככר ואכלה בשוגג, וגם אילו היה מודע לשבועה היה אוכלה – האם חייב קרבן?
- א. כאמור לעיל, רבי ישמעאל פוטר שבועה דלשעבר מקרבן (שאינו כעין הפרט, להרע או להטיב), ורבי עקיבא מחייב (מריבוי הכתוב).
- אימתי חייב לרבי עקיבא – כאשר ידע שאסור להשבע אבל היה שוגג בקרבן, שלא ידע אם יש בה חיוב קרבן אם לאו. אבל אם שגג וסבר שנשבע על האמת – פטור (האדם בשבועה).
- זה שלבו אונסו – פטור מכל עונש ולא עבר איסור, ולא דוקא מקרבן (עפ"י תוס' וריטב"א. וע' ר"י בן מגאש כאן ולהלן לא:).
- ובמקום שהיה לו לדקדק, כגון שמפאת פשיעת ממון גרם לעצמו לבוא לידי הטעות – נענש על כך (עתוס' וריטב"א. וע' במאירי להלן כח שצדד לחדש לפי פירוש אחד שאסור לאדם להביא עצמו לידי מצב שעלול לשכוח שבועתו, גם באופן שאם ישכח לא חלה השבועה משום 'האדם בשבועה'. ואולם בריטב"א משמע כאן שלא נמנעו רב כהנא ורב אסי להשבע על שמועתם, הגם שבכל פעם ידעו שאחד מהם ודאי טועה).